

De verwerking van goodwill in de jaarrekening

Hoe gaan ondernemingen en accountantskantoren om met verschillen tussen wet en RJ-Richtlijnen?

Tinny Hau en Chris Knoops

SAMENVATTING In dit artikel wordt ingegaan op de praktijk van de financiële verslaggeving ten aanzien van de verwerking van betaalde goodwill bij acquisities van ondernemingen en de visies van accountantskantoren hieromtrent. Waar de wet nog drie opties openlaat voor de verwerking van betaalde goodwill, schrijven de Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving voor dat betaalde goodwill wordt geactiveerd en systematisch afgeschreven. Een aantal ondernemingen, waaronder de financiële instellingen, blijkt te volharden in het rechtstreeks ten laste van het eigen vermogen boeken van de betaalde goodwill. Dit blijkt accountants er niet van te weerhouden een goedkeurende verklaring af te geven.

1 Inleiding

De Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) schrijft in zijn Richtlijn¹ (500.218) voor dat goodwill die wordt betaald bij een acquisitie dient te worden geactiveerd, gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs verminderd met cumulatieve afschrijvingen en eventuele bijzondere waardeverminderingen. Afschrijving dient te geschieden op basis van de economische levensduur, waarbij de weerlegbare veronderstelling geldt dat deze niet langer is dan twintig jaar (RJ 500.221). De economische levensduur van goodwill is altijd eindig (RJ

500.220). Het is een definitieve richtlijn vanaf de jaareditie 2000 (november 2000) en de richtlijn is van kracht vanaf 1 januari 2001. Hierdoor is de situatie ontstaan dat de wet (artikel 2:389.7 BW) drie opties toestaat voor de verwerking van betaalde goodwill (rechtstreeks ten laste van het eigen vermogen, rechtstreeks ten laste van de winst-en-verliesrekening, of activeren en systematisch afschrijven), terwijl de RJ activeren en systematisch afschrijven voorschrijft. De RJ acht het gezien de gewijzigde opvattingen in het maatschappelijk verkeer over de verwerking van goodwill niet langer aanvaardbaar om goodwill ineens ten laste van het eigen vermogen dan wel ten laste van de winst-en-verliesrekening te brengen (RJ 500.220).

Bovendien schrijft de wet weliswaar voor dat de kosten van goodwill worden afgeschreven over de verwachte gebruiksduur, maar deze afschrijvingsduur mag vijf jaren slechts te boven gaan, indien de goodwill aan een aanzienlijk langer tijdvak kan worden toegerekend (artikel 2:386 lid 3 BW).

Nog steeds ligt er bij de Tweede Kamer een wetsvoorstel (28 220) waarin onder andere wordt voorgesteld om artikel 2:389 lid 7 BW zodanig aan te passen dat nog slechts één methode voor de verwerking van goodwill is toegestaan, namelijk activeren en systematisch afschrijven².

Als het wetsvoorstel al wordt aangenomen, dan zal de desbetreffende bepaling omtrent de verwerking van goodwill hoogstwaarschijnlijk niet eerder van kracht zijn dan voor het boekjaar 2004.

In de Memorie van Toelichting van wetsvoorstel 28 220 (nr. 3) wordt gesteld: 'Voorgesteld wordt om het verbod op afboeken te laten gelden voor jaarrekeningen van boekjaren die aanvangen op of na de datum van inwerkingtreding van deze wet. De Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving verbieden de methode al met ingang van 2002 (*dit moet zijn 2001*;

Drs. T. Hau is thans werkzaam bij KPMG accountants. Dit artikel is deels een weerslag van haar afstudeerscriptie en is volledig op persoonlijke titel geschreven.

Drs. C.D. Knoops is werkzaam bij de vakgroep Accounting & Finance, Faculteit Economische Wetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam.

cursivering TH en CK). De richtlijnen hebben geen wettelijke kracht. Een rechtspersoon die vooralsnog blijft afboeken, dient daarvoor, gelet op de maatschappelijke opvattingen, wel bijzondere redenen te hebben. (...) De rechtspersoon die zijn jaarrekening opstelt met inachtneming van titel 9 afdeling 3 tot en met 6, zal (...) in de toelichting ook moeten aangeven op dit punt niet de richtlijnen van de jaarverslaggeving te hebben gevolgd.'

In de richtlijnen is dus sprake van een belangrijke inperking in vergelijking tot de huidige wetbepaling (artikel 2:389 lid 7 BW). In dit artikel gaan wij in op de vraag hoe het management van ondernemingen en accountants is omgegaan met deze verschillen tussen wet en richtlijnen. Eerst wordt verslag gedaan van een empirisch onderzoek van jaarverslagen van AEX- en Midkap-fondsen. Het empirisch onderzoek van jaarverslagen 2001 is uitgebreider besproken in Eeftink, Knoops en Vergoossen, 2002. In dit artikel wordt een deel van het onderzoek van deze auteurs uitgebreid met een beperkter onderzoek van de jaarverslagen 2002. Daarbij wordt tevens een vergelijking gemaakt met eerder uitgevoerde onderzoeken (paragraaf 3). Uit het jaarverslagenonderzoek blijkt dat een aantal ondernemingen betaalde goodwill bij acquisities blijft afboeken ten laste van het eigen vermogen. In paragraaf 4 wordt verslag gedaan van een aantal diepte-interviews die zijn gehouden onder functionarissen van de afdeling vaktechniek van de vijf grote accountantskantoren. In paragraaf 2 wordt eerst ingegaan op enkele recente ontwikkelingen. Het artikel wordt afgesloten met een samenvatting en conclusie.

2 Enkele recente ontwikkelingen; opvattingen over de verwerking van goodwill

Ruim een jaar na het verschijnen in dit tijdschrift van het artikel van Hoogendoorn moeten wij constateren dat de ontwikkelingen niet hebben stilgestaan ten aanzien van de verwerking in de jaarrekening van betaalde goodwill bij acquisities. Hoogendoorn (2002) bespreekt de alternatieve methoden voor de verwerking van goodwill (rechtstreeks afboeken van het eigen vermogen, activering en stelselmatige afschrijving en activering zonder systematische afschrijving) en hij bespreekt de actuele stand van zaken anno begin 2002.

Inmiddels heeft de International Accounting Standards Board (IASB) in december 2002 voorstellen gepubliceerd voor wijzigingen in de verwerking van fusies en overnames in de jaarrekening van ondernemingen. Naast een voorstel om, in navolging van de Verenigde Staten (SFAS 141), voortaan alleen nog

de methode van purchase accounting toe te staan, worden in de eerste fase van dit belangrijke IASB-project met name voorstellen gedaan ten aanzien van de bepaling, verwerking en waardering van goodwill. Eveneens in navolging van de Verenigde Staten (SFAS 142) wordt voorgesteld om op goodwill die is betaald bij acquisities niet meer af te schrijven, maar jaarlijks een impairment-test, dat is een toetsing op eventuele waardevermindering, toe te passen. Dit wordt hierna aangeduid met de impairment-only benadering. Als eenmaal een waardevermindering heeft plaatsgevonden, dan mag deze in latere jaren niet meer worden teruggenomen.

Reacties op de voorstellen van de IASB, neergelegd in een exposure draft (ED 3) worden verwacht voor 4 april 2003. De IASB verwacht in het najaar van 2003 een International Financial Reporting Standard (IFRS) te publiceren. Op het moment van het afsluiten van dit artikel is geen overzicht beschikbaar van de door de IASB ontvangen commentaren.

De Nederlandse RJ (2003) reageert sterk afwijzend op het voorstel om op goodwill niet meer af te schrijven³. De RJ is van mening dat goodwill betaald bij acquisities over het algemeen in de loop der tijd in waarde vermindert. Dit is ook het geval indien de waarde van de overgenomen onderneming zelf niet daalt, omdat de betaalde goodwill in de loop der tijd vervangen wordt door intern gegenereerde goodwill. De RJ is daarom van mening dat goodwill systematisch over de economische levensduur dient te worden afgeschreven. De in ED 3 voorgestelde impairment-test zal onvoldoende robuust blijken te zijn om waardeverminderingen van goodwill met een redelijke mate van betrouwbaarheid te kunnen meten. De RJ stelt daarmee voor de huidige verwerkingswijze in International Accounting Standard (IAS) 22 (en in RJ 500) te handhaven, dat wil zeggen activeren van betaalde goodwill bij acquisities en afschrijven over de economische levensduur met de weerlegbare veronderstelling dat de economische levensduur niet langer is dan twintig jaar vanaf het moment van verwerving⁴. Overigens moet op grond van de huidige IAS 22 (en RJ 500) ook rekening worden gehouden met eventuele waardeverminderingen indien de realiseerbare waarde lager is dan de boekwaarde, met een terugneming (reversal) indien de realiseerbare waarde later weer stijgt. Ook in de Nederlandse literatuur (Hoogendoorn, 2002; Van Triest, 2002; Kuijl en Blommaert, 2003) is kritiek op de impairment-only benadering.

De European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG), die de Europese Commissie adviseert over

de toepassing van de internationale verslaggevingsstandaarden van de IASB in de Europese Unie, staat eveneens afwijzend tegenover alleen impairment-tests, maar biedt wel enige ruimte voor toepassing van deze methode. Slechts indien het management van de onderneming kan aantonen dat goodwill een oneindige levensduur heeft, wordt de impairment-only benadering aanvaardbaar geacht. Indien sprake is van een eindige levensduur bepleit EFRAG handhaving van de systematische afschrijving over de economische levensduur van de goodwill met periodieke impairment-tests, zoals thans voorgeschreven door IAS 22 en IAS 36.

De impairment-only benadering houdt geen rekening met het feit dat de economische levensduur van goodwill in veel gevallen wel betrouwbaar kan worden geschat. Indien dat het geval is, is er geen reden om de huidige verwerkingswijze van IAS 22 te wijzigen, aldus EFRAG. Zowel EFRAG als de RJ noemen drie conceptuele en praktische bezwaren tegen de impairment-only benadering, namelijk:

- 1 verworven goodwill en reeds bestaande intern gegenereerde goodwill worden vermengd;
- 2 het vaststellen van toekomstige kasstromen bij het bepalen van de waarde is moeilijk, vooral in bedrijfstakken die in ontwikkeling zijn en in sterk conjunctuurgevoelige bedrijfstakken;
- 3 de jaarlijkse impairment-test is een moeilijk proces waarbij persoonlijke oordeelsvorming een belangrijke rol speelt.

EFRAG heeft nog overwogen voor te stellen om beide opties (activeren en systematisch afschrijven over de economische levensduur én de impairment-only benadering) toe te staan, maar dit wordt afgewezen vanwege het negatieve effect op de vergelijkbaarheid van jaarrekeningen.

De benadering van EFRAG spreekt ons erg aan.

3 De verwerking van goodwill in de jaarrekening van ondernemingen

In deze paragraaf wordt verslag gedaan van een empirisch onderzoek van financiële verslagen.

Er is een duidelijke trend te constateren in de verwerkingswijze van goodwill naar activeren en stelselmatig afschrijven (zie ook Hoogendoorn, 2002, p. 19). Deze trend wordt bevestigd door recent onderzoek (Eeftink, Knoops en Vergoossen, 2002 en Hau 2002). In tabel 1 zijn de resultaten weergegeven van een onderzoek van financiële verslagen 1999 en 2001 (de jaarverslagen vóór en na toepassing van Richtlijn 500). Met betrekking tot het boekjaar 2001 worden 48 jaarverslagen

Tabel 1. Verwerkingswijze van goodwill

	1999		2001	
	n	%	n	%
1. rechtstreeks ten laste van het eigen vermogen	31	65	5	10
2. ineens ten laste van de winst-en-verliesrekening	-	-	-	-
3. activeren en afschrijven	16	33	42	88
4. geen goodwill	1	2	1	2
Totaal	48	100	48	100

van de aan de AEX en MIDKAP genoteerde ondernemingen onderzocht⁵. Het onderzoek naar financiële verslagen over het jaar 2001 wordt vergeleken met het onderzoek van Eeftink en Knoops (2000) met betrekking tot het boekjaar 1999⁶. Tevens zijn de jaarrekeningen 2002 onderzocht.

Tabel 1 geeft aan op welke wijze de onderzochte ondernemingen betaalde goodwill in 1999 en 2001 hebben verwerkt⁷.

De vijf ondernemingen die in 2001 en in 2002 goodwill nog steeds ten laste van het eigen vermogen brengen, zijn de vier financiële instellingen (ABN-AMRO, AEGON, Fortis en ING) en Heineken. De vier financiële instellingen melden niet dat zij in komend(e) verslagja(a)r(en) zullen overgaan op het stelsel van activeren en afschrijven. Ook wordt geen motivering gegeven voor het volhouden van de gekozen verwerkingswijze, hoewel waarschijnlijk grote druk zal zijn uitgeoefend om over te gaan op het stelsel van activeren en afschrijven. Heineken (2001, p. 54; 2002, p. 50) geeft aan in de toekomst over te zullen stappen op het stelsel 'activeren en afschrijven': 'Na wijziging van de betreffende wettelijke voorschriften zal de goodwill worden geactiveerd en afgeschreven over de verwachte economische levensduur.' Geen van deze vijf ondernemingen geeft dus met betrekking tot de verwerkingswijze van goodwill in de toelichting expliciet aan afgeweken te zijn van de Richtlijnen (zoals vermeld in de Memorie van Toelichting, zie paragraaf 1). De genoemde vijf ondernemingen boeken ook in het boekjaar 2002 de goodwill rechtstreeks ten laste van het eigen vermogen.

Onderzocht is wanneer ondernemingen, die deel uitmaken van de populatie 2001, zijn overgegaan van het stelsel 'rechtstreeks ten laste van het eigen vermogen' naar het stelsel 'activeren en afschrijven'. In 2001

zijn dat dertien ondernemingen, in 2000 vijf ondernemingen en in 1999 drie ondernemingen. Dit bevestigt de trend naar een versnelde overgang naar het stelsel 'activeren en afschrijven'. In 2001 zijn bijna alle ondernemingen overgestapt op het stelsel 'activeren en afschrijven', met uitzondering van de vijf genoemde ondernemingen. Twee ondernemingen van het onderzochte bestand in 2002 die geen deel uitmaakten van het onderzochte bestand in 2001, zijn met ingang van 1 januari 2001 respectievelijk met ingang van 1 januari 2002 overgegaan op het stelsel 'activeren en afschrijven'⁸. Voor de rest heeft het beperkte onderzoek van de jaarverslagen 2002 geen wijzigingen opgeleverd ten opzichte van 2001. De cijfers voor het jaar 2002 zijn dus gelijk aan de cijfers voor het jaar 2001: de vijf genoemde ondernemingen die in 2001 het stelsel 'rechtstreeks ten laste van het eigen vermogen' hanteerden, hanteren ook in 2002 dit stelsel, één onderneming kent geen goodwill, en de overige ondernemingen hanteren het stelsel 'activeren en afschrijven'. Imtech, die geen deel uitmaakte van de onderzoekspopulatie 2001, is met ingang van 1 januari 2002 overgegaan op het stelsel 'activeren en afschrijven' met prospectieve toepassing⁹.

Eén van de ondernemingen die in 2000 is overgegaan op het stelsel 'activeren en afschrijven', is Ahold. Maar anders dan gebruikelijk is Ahold op 1 december 2000 overgegaan, hetgeen betekende dat in 2000 € 5,2 miljard ten laste van de overige reserves werd geboekt en € 2,6 miljard aan goodwill werd geactiveerd uit hoofde van een acquisitie in december 2000¹⁰.

Voorzover vermeld kiezen alle ondernemingen die in 2001 zijn overgegaan op het stelsel 'activeren en afschrijven' voor de prospectieve toepassing, dat wil zeggen dat alleen nieuwe acquisities aldus worden verwerkt, en er geen activering plaatsvindt van in eerdere boekjaren ten laste van het eigen vermogen gebrachte goodwill bij verwerving van kapitaalbelangen.

De gegeven motiveringen voor de stelselwijzigingen in 2001 (van 'direct ten laste van het eigen vermogen' naar 'activeren en afschrijven') van de dertien ondernemingen zijn summier. In negen gevallen wordt gerefereerd aan de gewijzigde regelgeving of gewijzigde opvattingen in het maatschappelijk verkeer; in vier gevallen wordt geen motivering gegeven voor de stelselwijziging.

Vijf van de dertien ondernemingen die overgaan van het stelsel 'direct ten laste van het eigen vermogen' naar het stelsel 'activeren en afschrijven', geven in de waarderingsgrondslagen expliciet aan wat de invloed is op het eigen vermogen en resultaat van de stelselwijziging. Deze informatie is ook af te leiden uit het mutatieoverzicht immateriële vaste activa.

Tabel 2. Afschrijvingstermijnen voor goodwill

	1999		2001	
	n	%	n	%
geschatte economische levensduur, langer dan 20 jaar	5	31	5	12
(geschatte) economische levensduur, maximum 20 jaar	11	69	37	88
Totaal	16	100	42	100

In 2001 vermelden 30 van de 42 ondernemingen (1999: 12 van de 16 ondernemingen) die betaalde goodwill activeren en afschrijven expliciet dat lineair wordt afgeschreven. In 2001 vermelden twee ondernemingen dat 'stelselmatig' wordt afgeschreven. Aangezien niet anders staat vermeld, mag worden aangenomen dat ook de overige ondernemingen goodwill lineair afschrijven. In tabel 2 wordt de gehanteerde afschrijvingstermijn weergegeven, zoals is vermeld in de waarderingsgrondslagen.

Vóór het van kracht worden van SFAS 142 was het met name in de Verenigde Staten gebruikelijk om afschrijvingstermijnen voor goodwill te hanteren van maximaal veertig jaar. Uit tabel 2 blijkt dat meer ondernemingen zich conformeren aan IAS 22 / Richtlijn 500, waarin een maximale (zij het weerlegbare) termijn van twintig jaar wordt gesteld. Opvallend is dan ook een schattingswijziging die Reed Elsevier (2001, p. 26) heeft doorgevoerd¹¹. Deze onderneming heeft in 2001 de economische levensduur van goodwill en overige immateriële vaste activa verworven bij acquisities herzien, en gaat uit van een maximale economische levensduur van veertig jaar (voor 31 december 2000 was dat maximaal twintig jaar). Bij Wolters Kluwer (2001, p. 72) zien we juist een tegenstelde schattingswijziging (van maximaal veertig jaar naar maximaal twintig jaar)¹².

Waardeverminderingen hebben de laatste jaren bijzondere aandacht gekregen. Mede ook omdat meer ondernemingen zijn overgegaan op het stelsel 'activeren en afschrijven'. En in het licht van de Amerikaanse regelgever (SFAS 142) en de verwachte IASB-regelgeving (die vanaf 2005 ook door beursgenoteerde ondernemingen gevolgd zal moeten worden) zal het belang alleen nog maar toenemen. In het onderzoek van financiële verslagen 1999 bleek dat elf van de zestien ondernemingen die het stelsel 'activeren en af-

schrijven' toepasten, in de waarderingsgrondslagen expliciet vermelden dat rekening wordt gehouden met eventuele structurele waardeverminderingen van goodwill. In 2001 zijn dat 30 van de 42 ondernemingen. In 2001 hebben acht ondernemingen feitelijk een waardevermindering doorgevoerd. De omvang van de waardevermindering loopt uiteen van 1,58% van het oorspronkelijke goodwillbedrag tot 68,80% van het oorspronkelijke goodwillbedrag. Bij drie ondernemingen is het niet duidelijk of er sprake is van waardeverminderingen van goodwill, hetzij omdat afschrijvingen en waardeverminderingen als één post worden opgenomen, dan wel dat waardeverminderingen van materiële en immateriële vaste activa in één post worden opgenomen. Bij 31 ondernemingen is geen sprake van waardeverminderingen.

4 De rol van de accountant; percepties van bureau vaktechniek van de vijf grote accountantskantoren

Het is de taak van de accountant te onderzoeken of de jaarrekening het door de wet vereiste inzicht geeft, of de jaarrekening aan de bij en krachtens de wet gestelde voorschriften voldoet, of het jaarverslag, voorzover hij dat kan beoordelen overeenkomstig titel 9 is opgesteld en met de jaarrekening verenigbaar is, en of een aantal overige gegevens is toegevoegd (artikel 2:393 lid 3 BW). Een goedkeurende accountantsverklaring dient te worden verstrekt indien de accountant tot het oordeel is gekomen dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft in overeenstemming met de van toepassing zijnde grondslagen voor de financiële verslaggeving (Richtlijnen voor de Accountantscontrole, RAC 700.27). Een accountant kan ook een 'aangepaste accountantsverklaring' afgeven (met een toelichtende paragraaf, de accountantsverklaring met beperking, de accountantsverklaring van oordeelsonthouding en de afkeurende accountantsverklaring). Zie de Richtlijnen voor de Accountantscontrole, hoofdstuk 700. Bij de jaarrekeningen 2001 en 2002 van de ondernemingen die goodwill nog rechtstreeks afboekten van het eigen vermogen werden goedkeurende accountantsverklaringen afgegeven.

In 2002 is de mening gevraagd van functionarissen van bureau vaktechniek van de vijf grote accountantskantoren in Nederland¹³. Hiertoe zijn vijf diepte-interviews gehouden. Hierbij werd ingegaan op de volgende onderwerpen:

- a of wel een goedkeurende verklaring kan worden afgegeven indien een onderneming goodwill rechtstreeks ten laste van het eigen vermogen afboekst;
- b argumenten van cliënten om goodwill rechtstreeks ten

laste van het eigen vermogen af te boeken en argumenten van cliënten om over te gaan op het stelsel 'activeren en afschrijven';

c toepassing van de retrospectieve of de prospectieve verwerkingsmethode;

d oordeel omtrent de impairment-only benadering.

Ad a. Goedkeurende verklaring?

De Richtlijnen van de RJ worden in beginsel door alle kantoren beschouwd als de in Nederland algemeen aanvaarde grondslagen voor de financiële verslaggeving en derhalve als norm gezien voor het opstellen van de jaarrekening. Bij de controle van de jaarrekening dient de accountant de jaarrekening aan deze Richtlijnen te toetsen. Indien wordt afgeweken van de Richtlijnen is het afhankelijk van de achterliggende gronden en de materialiteit van de afwijkingen of deze afwijkingen aanvaardbaar zijn en of nog steeds kan worden gesteld dat wordt voldaan aan het wettelijk vereiste inzicht.

Volgens het beleid van de vijf accountantskantoren dienen accountants ernaar te streven dat ondernemingen de stellige uitspraken, opgenomen in de Richtlijnen van de RJ, toepassen bij het opmaken van de jaarrekening. Als gevolg hiervan dient de accountant ernaar te streven dat ondernemingen goodwill verwerken volgens het door Richtlijn 500 voorgeschreven stelsel 'activeren en afschrijven'. Indien een onderneming volhardt in het afboeken van de goodwill van het eigen vermogen, heeft dit op grond van het beleid van vier kantoren¹⁴ in het algemeen geen consequenties voor de accountantsverklaring en wordt derhalve een goedkeurende accountantsverklaring verstrekt. Immers, deze verwerkingsmethode is wettelijk nog toegestaan. Eén kantoor stelt aanvullend hierop dat deze afweging is gemaakt op grond van het feit dat deze verwerkingsmethode in de voorgaande jaren een aanvaarde methode is geweest. Van deze vier kantoren dient slechts volgens één kantoor in dit geval een toelichtende paragraaf te worden opgenomen bij de goedkeurende accountantsverklaring, waarin wordt vermeld dat de jaarrekening met betrekking tot goodwill afwijkt van de Richtlijnen, maar dat weliswaar voldaan is aan Titel 9 boek 2 BW. Van deze afwijking van Richtlijn 500 en de redenen ervan dienen volgens twee kantoren (van de vier) expliciet melding te worden gemaakt in de toelichting bij de jaarrekening zoals gesteld is in de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel 28 220 (zie paragraaf 1). De andere twee kantoren stellen dit niet verplicht omdat dit wettelijk nog niet is vereist, maar ze bevelen het wel aan. Eensluidend zijn de kantoren van mening dat deze afwijking in alle gevallen gemeld

dient te worden in het accountantsverslag aan de Raad van Commissarissen.

Ad b. Argumenten

Redenen die, volgens de geïnterviewden, door klanten van de accountantskantoren worden genoemd om (nog) niet over te gaan op het stelsel 'activeren en stelselmatig afschrijven', zijn: slechte winstgevendheid (door de afschrijvingslasten van het stelsel 'activeren en afschrijven' worden winstcijfers gedrukt); afwachten van de ontwikkelingen in de verslaggeving met betrekking tot goodwill; verslechterde volgtijdige vergelijkbaarheid van de resultaten; en de nog steeds aanwezige wettelijke mogelijkheid om goodwill af te boeken van het eigen vermogen.

Eén accountantskantoor stelt dat financiële instellingen mogelijk hun beleid omtrent de verwerkingswijze van goodwill onderling hebben afgestemd. De omvang van de bedragen aan betaalde goodwill in de financiële sector is groot. Het activeren en afschrijven van goodwill zal leiden tot grote afschrijvingslasten in de winst-en-verliesrekening. Om dit te voorkomen zullen deze instellingen goodwill blijven afboeken van het eigen vermogen, zolang dat wettelijk toegestaan is. Door onderlinge afstemming hierover wordt de vergelijkbaarheid tussen de jaarrekeningen van deze instellingen vergroot. Een ander accountantskantoor geeft aan dat de financiële sector dezelfde redenen hanteert voor het niet doorvoeren van een stelselwijziging als de niet-financiële sector. Deze redenen betreffen de verslechterde volgtijdige vergelijkbaarheid van de resultaten en de wettelijke mogelijkheid om goodwill (nog) af te boeken van het eigen vermogen.

Redenen die, volgens de geïnterviewden, door klanten van de accountantskantoren worden genoemd om wel over te gaan op het stelsel 'activeren en stelselmatig afschrijven', zijn: in de branche gebruikelijk, de nieuwe Richtlijn 500 van de RJ en internationale ontwikkelingen.

Met betrekking tot de vraag of ondernemingen uit eigen initiatief zijn overgegaan op het stelsel 'activeren en afschrijven' of dat dit is gebeurd naar aanleiding van de aanbevelingen van hun kantoor, antwoordde één kantoor dat zijn klanten grotendeels zijn overgegaan op het stelsel 'activeren en afschrijven' omdat dit in de branche gebruikelijk is. De andere vier accountantskantoren konden hier geen uitspraak over doen. Het is volgens hen ook mogelijk dat ondernemingen in samenspraak met de accountantskantoren tot de beslissing zijn gekomen om goodwill te activeren en af te schrijven.

Ad c. Retrospectieve of prospectieve toepassing

Bij retrospectieve toepassing dient goodwill die in het verleden rechtstreeks ten laste van het eigen vermogen is geboekt, alsnog te worden geactiveerd. Met betrekking tot de vraag met hoeveel jaar terug de stelselwijziging dient te worden doorgevoerd, zijn diverse persoonlijke meningen te onderscheiden.

Met betrekking tot de retrospectieve toepassing van Richtlijn 500 hebben de meeste accountantskantoren geen eensluidende 'kantoor'-standpunten ingenomen. Enkele van de geïnterviewden gaven aan hoe hun kantoor met deze kwestie omgaat, anderen hebben hun persoonlijke mening hierover gegeven. Van de twee kantoren die een 'kantoor'-standpunt hieromtrent hebben vastgesteld, gaf één kantoor aan voorstander te zijn van de retrospectieve toepassing, terwijl een andere geïnterviewde persoon expliciet aangaf dat zijn kantoor tegen deze methode is. De reden van het laatst genoemde kantoor (voorzander van de prospectieve methode) is dat de te activeren waarde van de in het verleden betaalde goodwill slechts op een subjectieve wijze kan worden bepaald. Om praktische redenen acht dit kantoor de prospectieve methode beter. Van de kantoren die geen 'kantoor'-standpunten omtrent dit onderwerp hadden, is één van de geïnterviewden van mening dat in principe het stelsel 'activeren en afschrijven' dient te worden doorgevoerd tot acquisities die nog invloed hebben op de goodwillactivering, maar dat ten minste tot 1 januari 1995 dient te worden teruggegaan, zoals IAS 22 dat voorschrijft voor de retrospectieve toepassing. Persoonlijk vindt de geïnterviewde van dit kantoor dat in het algemeen voor alle jaren dient te worden teruggegaan (voorzover relevant). Deze persoonlijke mening wordt ook gedeeld door een andere geïnterviewde, echter deze acht het ook acceptabel dat ondernemingen slechts het aantal jaren teruggaan waarvoor zij een meerjarenoverzicht publiceren in de jaarrekening. Vanwege praktische redenen dient er een grens te worden gesteld voor het aantal jaren dat teruggegaan dient te worden met betrekking tot de stelselwijziging.

Volgens twee geïnterviewden dient de stelselwijziging in principe onbeperkt terug te worden doorgevoerd. Echter het is acceptabel om slechts met een beperkt aantal jaren terug te gaan, indien ondernemingen hiervoor goede (pragmatische) redenen hebben¹⁵.

Ad d. Oordeel over impairment-only benadering

Ten tijde van het afnemen van de interviews was ED 3 (zie paragraaf 2) nog niet gepubliceerd. De geïnterviewden werd gevraagd naar hun mening over de in SFAS 142 voorgeschreven methode van activeren

zonder systematische afschrijving, maar met jaarlijkse toetsing op waardeverminderingen (impairment-only benadering). Ten aanzien van SFAS 142 zijn geen standpunten ingenomen door de accountantskantoren, derhalve hebben de geïnterviewden slechts hun persoonlijke meningen over deze standaard gegeven. Drie geïnterviewden vinden SFAS 142 geen goede methode en één heeft zijn twijfels over deze methode. Drie van deze vier geïnterviewden zijn van mening dat goodwill geen oneindige levensduur heeft. Gekochte goodwill wordt gedurende de tijd vervangen door zelfontwikkelde goodwill, omdat de waarde van goodwill 'onderhouden' moet worden. Voor dit 'onderhoud' dienen uitgaven te worden gedaan. Door niet af te schrijven op goodwill wordt in feite zelfontwikkelde goodwill geactiveerd. Eén van de vier geïnterviewden vindt deze methode niet goed vanwege bepaalde problemen die deze methode met zich meebrengt. Ten eerste is de door SFAS 142 voorgeschreven methode om de impairment-test uit te voeren erg complex. Ten tweede is de impairment-test en zijn de veronderstellingen die daaraan ten grondslag liggen aan subjectiviteit onderhevig. Indien naar aanleiding van de uitkomst van de impairment-test daadwerkelijk een bijzondere waardevermindering wordt doorgevoerd, dan is de hoogte van deze waardevermindering niet nauwkeurig bepaald en is de timing van de waardevermindering niet goed vast te stellen. Ten slotte is één geïnterviewde van mening dat SFAS 142 theoretisch een goede methode is, maar dat deze methode in de praktijk moeilijk toepasbaar is vanwege de subjectiviteit.

Uit de interviews blijkt dat alle accountantskantoren ernaar streven ondernemingen te stimuleren Richtlijn 500 te volgen en derhalve het stelsel 'activeren en systematisch afschrijven' toe te passen. Dit is echter niet in alle gevallen gelukt, zoals blijkt uit het jaarverslagenonderzoek. Enkele ondernemingen brengen namelijk goodwill nog ten laste van het eigen vermogen.

Ook blijkt dat geen enkele onderneming die goodwill afboekt van het eigen vermogen expliciet melding maakt van deze afwijking van de Richtlijnen in de toelichting bij de jaarrekening, zoals gesteld wordt door de memorie van toelichting op het gepubliceerde wetsvoorstel. De verklaring hiervoor is dat melding van deze afwijking nog niet wettelijk verplicht is. Derhalve leidt het niet expliciet melden van de afwijking niet tot een andere dan een goedkeurende accountantsverklaring. Hetzelfde geldt voor de twee accountantskantoren die de melding van deze afwijking in hun beleid hebben opgenomen. Zij kunnen

slechts aandringen op melding van deze afwijking in de toelichting op de jaarrekening, maar kunnen dit niet als een verplichting opleggen aan de ondernemingen.

Met betrekking tot de wijze waarop het stelsel 'activeren en afschrijven' wordt doorgevoerd, is gebleken dat geen enkele onderneming de retrospectieve methode heeft toegepast, ondanks de sterke aanbeveling van één accountantskantoor dat voorstander is van deze methode. Prospectieve toepassing van Richtlijn 500 is immers toegestaan door de RJ.

5 Samenvatting en conclusie

Uit het empirisch onderzoek van jaarverslagen (Eeftink en Knoops, 2000; Eeftink, Knoops en Vergoossen, 2002; Hau, 2002) blijkt dat er een duidelijke trend is ten aanzien van de verwerking van betaalde goodwill bij acquisities van het stelsel 'rechtstreeks afboeken ten laste van het eigen vermogen' naar 'activeren en systematisch afschrijven'. Toch blijven de vier financiële instellingen en één ander AEX-fonds volharden in toepassing van het stelsel 'rechtstreeks afboeken ten laste van het eigen vermogen'. De RJ acht in het kader van de internationale harmonisatie deze verwerkingsmethode en de methode waarbij goodwill wordt afgeboekt van de winst-en-verliesrekening niet langer maatschappelijk aanvaardbaar (RJ, 1999; RJ 500.220). Deze afwijking van Richtlijn 500 heeft in het algemeen (volgens het beleid van vier kantoren) geen consequenties voor de accountantsverklaring, aangezien de wet deze verwerkingsmethode van goodwill (nog) toestaat. Daarnaast is gebleken dat aanbevelingen van accountantskantoren niet geleid hebben tot melding van de afwijking in de toelichting bij de jaarrekening en het toepassen van de retrospectieve methode. Uit het onderzoek onder accountantskantoren blijkt: zolang de wet nog de mogelijkheid biedt om goodwill af te boeken van het eigen vermogen, de melding van de afwijkende verwerkingswijze van goodwill in de toelichting bij de jaarrekening nog niet wettelijk verplicht is en de RJ zowel de retrospectieve als de prospectieve methode toestaat voor het doorvoeren van een stelselwijziging ten aanzien van de verwerking van goodwill, zullen accountantskantoren (moeten) zwichten voor druk van ondernemingen. Uit het empirisch onderzoek van financiële verslagen is voorts gebleken dat een aantal ondernemingen creatief omgaat met stelselwijzigingen en schattingswijzigingen betreffende de verwerking van gekochte goodwill. Ook de gegevensverstrekking in de toelichting laat in een aantal gevallen te wensen over¹⁶.

Van de overheid mag worden verwacht dat zij op dit dossier (wetsvoorstel 28 220) voortvarender te werk gaat en snel komt tot een wettelijke verplichting om gekochte goodwill te activeren en af te schrijven over de economische levensduur.

De wetgever had in de Memorie van Toelichting duidelijker de visie van de RJ kunnen ondersteunen dat het niet langer maatschappelijk aanvaardbaar is goodwill rechtstreeks ten laste van het eigen vermogen af te boeken. Voorts zou de datum van inwerkingtreding van de aangepaste wetsbepaling niet uitgesteld hoeven te worden tot jaarrekeningen die worden opgesteld over het boekjaar dat is aangevangen op of na 1 januari volgend op de datum van inwerkingtreding van deze wet.

Van ondernemingen mag worden verwacht dat zij rekening houden met de stellige uitspraken in de Richtlijnen van de RJ, of op zijn minst een motivering geven waarom zij daar op dit punt van afwijken (MvT, wetsvoorstel 28 220).

Van de accountant zou verwacht kunnen worden dat hij in de accountantsverklaring melding maakt van materiële afwijkingen van de algemeen aanvaardbare grondslagen indien daarvan sprake is.

De accountantsverklaring dient een duidelijk oordeel over de jaarrekening als geheel te bevatten (RAC 700.4). De evaluatie van de accountant omvat mede de beoordeling of de jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met in Nederland algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving (RAC 700.3), waaronder begrepen de wet en de stellige uitspraken in de Richtlijnen van de RJ (RAC 120.3). Moet dit leiden tot een aangepaste accountantsverklaring? De (eventuele) bedenkingen van de accountantskantoren tegen de jaarrekening op grond van een verschil van mening omtrent de aanvaardbaarheid van het gekozen stelsel van goodwillverwerking, hebben niet geleid tot aangepaste accountantsverklaringen. Indien de accountantskantoren het niet juist achten een andere dan een goedkeurende verklaring af te geven, zou een toelichtende paragraaf in de goedkeurende accountantsverklaring op zijn plaats zijn geweest. ■

Literatuur

- Eeftink, E. en C.D. Knoops, (2000), Goodwill bij acquisities van ondernemingen, in: *Het jaar 1999 verslagen. Onderzoek jaarverslaggeving ondernemingen*, NIVRA Geschriften 70, Kluwer/ Koninkrijk NIVRA, Deventer, 2000, pp. 15-48.
- Eeftink, E., C.D. Knoops en R.G.A. Vergoossen, (2002), Goodwill en de 'impairment'-toets, in: G.M.H. Mertens, R.G.A. Vergoossen en J. Backhuijs (red.), *Het jaar 2001 verslagen*, NIVRA Geschriften 72, Kluwer / Koninkrijk NIVRA, Deventer 2002, pp. 15-52.

European Financial Reporting Advisory Group, (2003), comments re: *ED 3 Business Combinations, Proposed Amendments to IAS 36 Impairment of Assets, and IAS 38 Intangible Assets*, April 04, zie de website: www.efrag.org.

Financial Accounting Standards Board, (2001), *SFAS No. 141: Business Combinations*.

Financial Accounting Standards Board, (2001), *SFAS No. 142: Goodwill and Other Intangibles Assets*.

Hau, T., (2002), *Invloed van Richtlijn 500 op de verslaggevingspraktijk. Activeren en afschrijven of afboeken van het eigen vermogen?*, afstudeerscriptie Erasmus Universiteit Rotterdam.

Hoogendoorn, M.N., (2002), Goodwill: afschrijven of niet afschrijven?, in: *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, jg. 76, januari/februari, p. 18-23.

International Accounting Standards Board, (2002), *Exposure draft ED 3: Business Combinations*; zie de website: www.iasb.org.uk.

International Accounting Standards Committee, (1998), *IAS 22 (revised 1998): Business Combinations*.

International Accounting Standards Committee, (1998), *IAS 36: Impairment of Assets*.

Knoops, C.D. en C.E. de Bruijn, (2000), Goodwill bij acquisities: percepties van het management van ondernemingen, in: *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, jg. 74, juli/augustus, p. 308-323.

Koninklijk Nederlands Instituut voor Registeraccountants (NIVRA) en Nederlandse Orde van Accountants-Administratieconsulenten (NOvAA), (2003), *Richtlijnen voor de Accountantscontrole*, editie 2002, Amsterdam.

Kuijl, J.G. en J.M.J. Blommaert, (2003), Goodwillbepaling en -impairment, in: *Accounting*, jg. 107, april, pp. 4-9.

Raad voor de jaarverslaggeving, (1999), *Discussiememorandum goodwill*, Amsterdam.

Raad voor de jaarverslaggeving, (2002), *Richtlijnen voor de jaarverslaggeving*, Kluwer, Deventer.

Raad voor de Jaarverslaggeving, (2003), *Response Council for Annual Reporting (CAR) on ED 3 Business Combinations, Proposed Amendments to IAS 36 Impairment of Assets, Proposed Amendments to IAS 38 Intangible Assets*, 3 april; zie de website: www.rjnet.nl.

Triest, S.P. van, (2002), Verwerking van goodwill in de jaarrekening: een Amerikaanse tragedie, in: *Accounting*, jg. 106, november, pp. 2-7.

Tweede Kamer, *Wijziging van boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met het gebruik van internationale jaarrekeningstandaarden*, vergaderjaar 2001-2002, nummer 28 220.

Noten

- 1 RJ 500 betreft de implementatie van IAS 22 'Business Combinations' (1998) in de Nederlandse Richtlijnen. ED 3 is een voorstel om IAS 22 te vervangen door een nieuwe standaard (International Financial Reporting Standard).
- 2 Dit wetsvoorstel heeft aanzienlijke vertraging opgelopen (Tweede Kamer, nummer 28 220). VNO-NCW heeft in een brief aan de Tweede Kamer laten weten dat het wetsontwerp beter zou kunnen worden ingetrokken. Hoewel het wetsontwerp niet 'controversieel' is en door het demissionaire Kabinet afgehandeld zou kunnen worden, wordt

nog wel discussie in de nieuwe Tweede Kamer verwacht. Bij brief van 5 december 2002 (28 220, nr. 7) heeft de minister van Justitie gereageerd: 'Het voorstel van VNO-NCW om thans geen wijzigingen door te voeren in de regeling voor goodwill houdt in dat een verouderd systeem (*i.c. rechtstreekse afboeking van eigen vermogen*) dat noch door IAS, noch door US GAAP, noch door de RJ-richtlijnen wordt toegestaan, wordt gehandhaafd. (...) Kortom, de mogelijkheid dat te zijner tijd in Europa voor een relatief klein aantal ondernemingen (*i.c. beursgenoteerde ondernemingen*) een andere methode zal worden voorgeschreven, acht ik bepaald geen reden om een verouderde methode van goodwillverwerking voor die ondernemingen vooralsnog en voor alle anderen voor onbepaalde tijd te blijven toestaan'. (cursivering door auteurs van dit artikel).

- 3 Zie de website van de RJ: www.rjnet.nl.
- 4 IAS 22 is verwerkt in de Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving (hoofdstuk 500). Zie met name RJ 500.216-231.
- 5 Voorzover tijdig beschikbaar, is voor ondernemingen met een gebroken boekjaar het jaarverslag 2001/2002 gebruikt (Gucci, KLM, Vendex KBB en Vodafone-Libertel); voor twee ondernemingen (CSM en Oce) is gebruikgemaakt van het jaarverslag over boekjaar 2000/2001. Voor alle ondernemingen met gebroken boekjaren geldt dat het grootste deel van het verslagjaar valt in 2001.
- 6 In het onderzoek van Eeftink en Knoops werden 37 beursgenoteerde ondernemingen onderzocht en werden de financiële instellingen buiten beschouwing gelaten. Voor vergelijkingsdoeleinden is dit onderzoek aangevuld worden met 11 beursgenoteerde ondernemingen, waaronder de financiële instellingen.
- 7 De onderzochte populatie is niet gelijk; er is uitgegaan van de AEX- en Midkap-fondsen die op 31 december 1999 respectievelijk 31 december 2000 stonden genoteerd op Amsterdam Exchanges. In het onderzoek van Eeftink en Knoops (1999) waren de financiële instellingen niet meegenomen. Deze zijn alsnog toegevoegd. Voorts verdwijnt er elk jaar een aantal ondernemingen uit de populatie en komen er nieuwe ondernemingen bij.
- 8 Het betreft de ondernemingen: Fugro en Imtech.
- 9 Imtech (2002) meldt in het bestuursverslag (p. 16) dat voor de acquisities in 2002 een overnamesom gemoed is van € 23,1 miljoen. Er wordt € 31,4 miljoen als betaalde goodwill geactiveerd, waarop € 1,7 miljoen aan afschrijvingen en waardeverminderingen worden geboekt (p. 50). Navraag bij de onderneming leverde het volgende antwoord op: 'Goodwill kan hoger zijn dan de betaalde koopsom als de intrinsieke waarde van de over te nemen onderneming negatief is. In dit geval was dit zo rekening houdend met noodzakelijke reorganisatievoorzieningen'. Ons inziens ontbreekt hierbij een adequate toelichting in het financiële verslag 2002.
- 10 De keuze van '1 december' wordt niet gemotiveerd. Aangezien het gebruikelijk is stelselwijzigingen toe te passen met ingang van een nieuw boekjaar roept deze handelwijze de vraag op of hiermee bewuste sturing van resultaat en vermogen plaatsvindt.
- 11 Reed Elsevier (2001, p. 26): 'In de boekjaren tot en met 31 december 2000 bedroeg de maximale levensduur twintig jaar. Gezien de duurzaamheid van de goodwill en immateriële vaste activa ingevolge de overname van de uitgeefactiviteiten van Harcourt is de maximale

levensduur verlengd naar veertig jaar. De economische levensduur van goodwill en overige immateriële vaste activa verworven bij voorgaande acquisities is herzien. De goodwill en overige immateriële activa behorende bij de sector Wetenschappelijk en medische informatie zijn ten gevolge van de integratie met de activiteiten van Harcourt dienovereenkomstig aangepast naar veertig jaar. Ten gevolge van de herziening is de jaarlijkse amortisatie afgenomen met £ 20 miljoen / € 32 miljoen. De duurzaamheid wordt onder meer gewaarborgd door de levensduur en bekendheid van merken en imprints alsmede de karakteristiek van een stabiel marktaandeel.' Deze handelwijze heeft een grote invloed op het nettoresultaat. De Stichting Onderzoek Bedrijfsinformatie (SOBI) heeft een jaarrekeningprocedure aangespannen tegen Reed Elsevier in verband met deze handelwijze.

- 12 De schattingswijziging van Wolters Kluwer (2001, p. 72) is ingegeven door nieuwe grondslagen van de RJ voor de verslaggeving van immateriële vaste activa, die rechtstreeks zijn afgeleid uit IAS. De nieuwe grondslagen geven aan dat de economische levensduur wordt verondersteld twintig jaar niet te overschrijden, tenzij er dwingende redenen zijn om van dit maximum af te wijken. Vanaf 1 januari 1996 heeft Wolters Kluwer goodwill geactiveerd en lineair afgeschreven over de geschatte economische levensduur van de verworven activiteiten, met een maximum van veertig jaar. Wolters Kluwer heeft voor het verslagjaar 2001 besloten de maximumperiode voor de amortisatie van goodwill te verlagen tot twintig jaar voor reeds bestaande goodwill, waarbij de optie om over veertig jaar af te schrijven wordt opengelaten. De verandering in amortisatie van goodwill zal prospectief worden verwerkt. Dit betekent dat de resterende boekwaarde van goodwill per 31 december 2000 zal worden afgeschreven over de resterende periode tot maximaal twintig jaar na de datum van acquisitie. Ter vergelijking zijn in het mutatieoverzicht immateriële vaste activa pro forma aangepaste cijfers opgenomen, waaruit blijkt wat het effect is indien de termijn van twintig jaar reeds in 2000 was toegepast.
- 13 Eerder onderzoek naar de percepties van de ondernemingsleiding is opgenomen in Knoops en De Bruijn (2000).
- 14 Een kantoor heeft zijn beleid omtrent goodwill niet bekendgemaakt.
- 15 Een voorbeeld van een acceptabele reden is dat de (rest)waarde en de resterende economische levensduur van de in het verleden betaalde goodwill niet betrouwbaar bepaald kunnen worden, doordat bij de bepaling rekening dient te worden gehouden met de in het verleden te nemen bijzondere waardevermindering en de terugname ervan. Een voorbeeld van een acceptabele reden om de periode te beperken, is dat ondernemingen gegevens ouder dan zeven jaar niet meer kunnen achterhalen, vanwege de bewaarplicht van zeven jaar.
- 16 Zie verder het empirisch onderzoek van Eeftink, Knoops en Vergoossen (2002).